

संपादकीय.....

शिक्षक दिनानिमित्ताने एक आठवण भारतरल डॉ . सर्वपल्ली राधाकृष्णन

अध्यापन व्यवसायातील आदर्श भारतीय तत्त्वज्ञानाचे थोर भाष्यकार वक्तृत्वशैलीने श्रोत्यांना मंत्रमुग्ध करणारे कुशल वक्ते, राजकारण व धर्मकारण यांचे समन्वयक, भारताची प्रतिमा विदेशात उंचावणारे थोर तत्त्वचिंतक व भारताचे राष्ट्रपती या सर्वोच्चपदी विराजमान झालेले डॉ . सर्वपल्ली राधाकृष्ण यांचा जन्मदिन ५ सप्टेंबर भारतात सर्वत्र शिक्षकदिन म्हणून मोठ्या उत्साहात साजरा केला जातो .

डॉ . सर्वपल्ली राधाकृष्णन यांच्या जीवनातील प्रमुख पैलू डॉ . राधाकृष्णन यांना त्यांच्या ग्रंथनिर्मिती व उत्कृष्ट व्याख्यानशैली यामुळे जगातिक प्रसिद्धी मिळाली, विद्यापीठातून त्यांनी केलेले अध्यापन कार्य व कुलगुरु या नात्याचे विद्यापीठीय शिक्षणातील त्यांचे योगदान, परराष्ट्रीय वकील म्हणून त्यांनी भारताच्या दृष्टीने परदेशात केलेली कामगिरी, भारताचे उपराष्ट्रती व राष्ट्रपती म्हणून केलेले कार्य .

शिक्षणविषयक विचार डॉ . राधाकृष्णन म्हणजे थोर तत्त्वज्ञानी व थोर शिक्षक यांचा मनोज्ञ संगम होय शिक्षण व तत्त्वज्ञान या एकाच नाण्याच्या दोन वाजू होत हे डॉ राधाकृष्णन यांच्या वावतीत पूर्णांशाने सत्य आहे . उत्कृष्ट अध्यापक हा उत्कृष्ट तत्त्वज्ञानी असला पाहिजे याचे उत्कृष्ट उदा . म्हणजे डॉ . राधाकृष्णन होय .

शिक्षणाला डॉ . राधाकृष्णन स्वतःच्या आवडीचा विषय मानतात . ते म्हणतात मानव हा इतर सर्व प्राण्यापेक्षा श्रेष्ठ प्राणी आहे . ती ब्रह्माची विशेष निर्मिती आहे म्हणून मानवाने आपल्या जीवनातील आंतरिक सत्य ओळखले पाहिजे . जीवनाचा उददेश भौतिक वस्तूंचा सुखाद्वारे आनंद मिळवणे हा नसून आत्म्याचे शिक्षण करणे हा आहे . या जगात मानवाची भूमिका काय हे जाणून घेण्याकरिता शिक्षण असते शिक्षणाने मानवी जीवनाकरिता जे अंतिमरित्या साध्य करण्याचे असते त्याला आत्मविष्कार म्हणतात . मानवी जीवनातील चिरकालीन मूल्य ओळखणे ही सर्वश्रेष्ठ कृती असून शिक्षणाद्वारे मानवाला ही क्षमता प्राप्त होत असते शिक्षणाने श्रेष्ठ दर्जाची ज्ञानप्राप्ती झाली पाहिजे आणि ही श्रेष्ठ दर्जाची ज्ञानप्राप्ती वाढ . मय, तत्त्वज्ञान व धर्म यांच्या अभ्यासापासून साध्य होते . शिक्षण पद्धतीद्वारे व्यक्तीला स्वतंत्रपणे विचार करता आला पाहिज व तो विचार व्यक्त करता

आला पाहिजे . शिक्षणाद्वारे व्यक्तीने दास्यत्व सोडून देऊन परिसरावर विजय मिळविला पाहिजे . शिक्षणाद्वारे चारित्र्य संपन्नता आली पाहिजे तरच देशाचा विकास होईल . व्यक्तीचे चारित्र्य असते . तसेच राष्ट्राचेही चारित्र्य असते व राष्ट्रीय चारित्र्य व्यक्तीच्या चारित्र्यावर अवलंबून असते . शिक्षणाद्वारे व्यक्तीला स्वतःच्या सामर्थ्याचा शोध घेता आला पाहिजे त्याचप्रमाणे शोधकवृत्तीचा विकासही करता आला पाहिजे . शिक्षणाद्वारे व्यक्तीला स्वतःची अपूर्णता कळली पाहिजे व स्वयंचे ज्ञान झाले पाहिजे .

भारतीय संस्कृती व भारतीय भाषावद्दल डॉ . राधाकृष्णन यांना अपरंपार प्रेम होते . त्यांना गुरुवर्य रविंद्रनाथ टागोर यांच्या प्रमाणेच भारतीय भाषांना शिक्षणाचे माध्यम म्हणून महत्त्व दिले . प्रादेशिक भाषा हेच शिक्षणाचे स्वाभाविक माध्यम होय . त्यांच्या मते प्रादेशिक भाषांचा माध्यम म्हणून उपयोग केल्यास आपण जनतेच्या हृदयापर्यंत जाऊन पोहोचू शकतो . तसेच शिक्षणाच्या पद्धतीत त्यांनी संभाषण, वादविवाद, विचारांची व मतांची मित्रासोबत चर्चा व आदानप्रदान यांचा समावेश असावा असे सांगितले आहे .

शिक्षकांचा भूमिका डॉ . सर्वपल्ली राधाकृष्णन यांनी राष्ट्रविकास कार्यात शिक्षकाला महत्त्वाचे स्थान दिले आहे . शिक्षकांची मुखुदुखे त्यांनी उपभोगली आहेत . शिक्षकांचे सामर्थ्य त्यांनी अनुभवले आहेत . शिक्षकांच्या व्यथा त्यांनी जाणून घेतल्या आहेत . देशाला लागणारे आदर्श व उक्तिष्ठ नागरिक शिक्षकच देऊ शकतात यावर त्यांचा विश्वास होता शिक्षकास स्वतःच्या व्यवसायाचा अभिमान असला पाहिजे . समाजानेही त्यांचे महत्त्व लक्षात घेऊन त्यांचा उचित सन्मान केला पाहिजे व शासनाने त्यांच्या अडचणी सोडविल्या पाहिजे असे ते म्हणतात .

खच्या शिक्षकांची भूमिका ही तत्त्वज्ञानी, मित्र आणि मार्गदर्शक अशी त्रिविध स्वरूपाची असावी . शिक्षकाला आपल्या कर्तव्याचा विसर पडता कामा नये . ज्या समाजात शिक्षक राहतात त्या समाजापासून सर्व फायदे घेण्याचाच विचार न करता माझी या समाजाला गरज आहे . हा माझा समाज आहे . माझ्या शक्तीचा, बुद्धीचा, गुणवत्तेचा फायदा माझ्या समाजाला मिळाला पाहिजे असा विचार करावा . समाजात नवनवीन कल्पना उदयास येत असतात म्हणून शिक्षकाने स्वतःला वदलविण्याची व नंतर समाजात वदल घडवून आणण्याची गरज लक्षात घेतली पाहिजे . शिक्षकाला साधनरूप वनून कार्य केले पाहिजे . शिक्षक समाजापासून अलिप्त राहून हस्तिदंती मनोच्यात वास्तव्य करू शकत नाही .

संशोधन चेतना

आपल्या भारतीय संस्कृतीने शिक्षकाला गुरु व आचार्य हा बहुमान प्रदान केला आहे . ही श्रेष्ठ गुरुपरंपरा आजच्या शिक्षकांने पुढे नेली पाहिजे . जो अंधःकार नाहीसा करतो ते गुरु हा अंधकार वैद्विक असेल किंवा आध्यात्मिक असेल, शिक्षकांन ज्ञानचक्षू प्रदान करून हा अंधःकार दूर केला पाहिजे आणि आचार्य म्हणजे ज्याचे आचरण अनुकरणीय आहे . म्हणून शिक्षकांने आपल्या वागणूकीने व आचरणाने विद्यार्थ्यांच्या ठिकाणी सदगूण व चांगूलपणा निर्माण केला पाहिजे .

शिक्षक म्हणजे नवचैतन्याचा संग्रहच होय . हे नवचैतन्य वौद्धिक क्षेत्रातील साहसाच्या रूपाने सामाजिक क्षेत्रातील पुढाकाराने व राजकीय क्षेत्रातील मार्गदर्शनाने शिक्षकाला प्राप्त होत असते . शिक्षकाच्या ठिकाणी नवनिर्माण क्षमता असली पाहिजे . कल्पकता असली पाहिजे . या नवनिर्माण क्षमतेमधूनच नवतरुण निर्माण होऊन त्यातून नवसमाज व नवभारत निर्माण होईल . असा संकल्प केल्याने डॉ सर्वपल्ली राधाकृष्णन यांच्या सृतीस आदरांजली दिल्यासारखी होईल .

डॉ. सुनिता मगरे

संपादक